

EGY „BÉKEBELI” GRÓF, BATTHYÁNY TIVADAR

Trianon előtt – és Trianon után

„A gróf, a gróf vízbe fült. A grófot meg kell menteni” – motoszkaft fülemben a dallamos opera iróniája, miközben olvastam gróf Batthyány Tivadar Beszámoló című, 2017-ben megjelent emlékiratát. Eredetileg a »bűnbakkeresés« elleni védekezésékként írta, miután a múlt század huszas éveiben felelőssé tették az országban történtekért: az ellene indított hajsza csúcspontján kizárták a Nemzeti Casinóból. Ezt az idősebb nemzedék tapasztalatával értettem, akik tudják mit jelentett a kommunista szótárban a pártból kizárás. Ezzel ugyanis megbélyegzetté, az elit körből kitagadottá vált. A 746 oldalas munka először 1927-ben jutott el a botrányra mindig kíváncsi olvasókhöz. Jó néhány hatalomhoz közel álló személy haragját kiválthatta. A XXI. század első negyedére azonban Batthyány Tivadar neve szinte eltűnt a változatlanul zajló bűnbakkereső vitákból: a politika hangsúlyai eltolódtak. Számos – általa fölvetett – izgalmas kérdésre kell még választ találni. Élete meglehetősen ismeretlen: politikai tevékenységének földérítése történettudományi feladat, az alábbiak figyelemfölvívó szándékúak

Családi panoráma

Azokban a Trianon előtti „boldog békeidőben”, amikor egy szerelmes grófot tébolydába zártak, mert feleségül akart venni egy sikeres színésznőt; amikor a primadonnák varázsa ellenállhatatlanul hódított; amikor Fedák Sári „megmondta, nem kell néki piros szoknya”; amikor a bálkirálynők tartották lázban az aranyifjúságot; amikor a magánélet titkai példányszámnövelő szenzációvá váltak a sajtóban; amikor virágkorukat élték a kávéházak – gróf Batthyány Tivadar anélkül tette közzé terjedelmes politikai emlékiratát, hogy mindezekre szót vesztegetett volna. Az első világháborúhoz és az ezt követő összeomláshoz vezető politikai élet szereplőiről viszont határozott közelképeket adott. Azokról, akiknek szándékai, tévedései, „kapitális hibái”, jellemgyengeségei, világismeret-hiányai, tévképzetei nagyban hozzájárultak a háborús vereséghez és az összeomláshoz.

A gróf politikai pályájának legfontosabb eseményeit fölidévezve sok emberről ír engesztelhetetlen gyűlölettel, de mindennél nagyobb hévvel vádolja Windischgraetz Lajos herceget – több okból. Mi pedig tudhatjuk, hogy a herceg¹ annak a Windischgraetz tábornagnak az unokája, aki 1848 decemberében Pesten elfogattatta Batthyány Lajost, az első felelős magyar miniszterelnököt, akit aztán Ferenc József kivégeztetett. A szálak máshol is keresztezik egymást. A kiterjedt Batthyány családból Tivadar és Pál gróf csak távoli rokonok, egyikük sem a miniszterelnök leszármazottja. De Tivadar gróf 1905-ben egyidejűleg szervezte Moson vármegyében, Pál gróf pedig Zalában a megyei ellenállást a Fejérváry-kormány

szemben. Itt kissé bonyolultabb az érdekesség: ugyanis mindketten Zalában születtek. Csak hogy a Tivadar gróf zalaszentgróti szülőhelyeül szolgáló kastély a huszadik század elején már rég a Károlyi grófok tulajdonába került. A szerencse forgandó, anyagi gondok és sikerek a grófi családokat sem kímélik vagy jutalmazák. Zalacsány, Pál gróf otthona, valaha Batthyány-birtok volt, két kastélyt is építettek ott, aztán a falu a XVIII. században a Csány család tulajdonába ment át. A szabadságharc egyik mártírja – Csány László – az ottani kastélyban született². Ezt a kastélyt vásárolta meg gróf Batthyány Pál apja a XIX. század közepén, de említett fia nem ott, hanem Kehidakustányban jött a világra. Ő építette át az ezernyolcszázad évek második felében a házat korának barokkot és klasszicizmust egyaránt kedvelő ízlése szerint. Hogy nagyobb előkelőséget sugalljon, a kétszintes kastély reprezentatív kocsibejárót kapott, s fölé oszlopok szegélyezte emeleti teraszt építettek, amit timpanon zár. A tekintélyt sugárzó épületet aztán a szovjet hódoltság elején teljesen kifosztották, majd lepusztult, míg nem napjaink egyik jómódú vállalkozója luxusszállodává alakította át. Ma minduntalan e kastélyszálló vendégcsalógató ajánlataival találkozunk az, aki a világhálón a Batthyány család kastélyait keresi. A marketingre persze szükség van, mert – gyermekkori zalai kötődéseim ellenére – vénségemre meglepetten tudtam meg: ma Zalacsány divatos üdülőfalú, ötszáz-nál több szálláshellyel. Lám, ide is eljuthatunk kivégzésektől, születésektől, vagyonvesztéstől kiindulva. Persze ezek a kivégzések, kastélyépítések- és elvesztések sem kerültek bele az említett emlékiratba.

Számos – azonos – kép mutatja a zalacsányi „Batthyány-kastélyszállót”. Nehezebb a Batthyányak többi egykori lakhelyét megtalálni. Azokban nem kínálnak szállást és más jóléti szolgáltatásokat: Ikervár, Bicske, Sárkánydoroszló, Körmend, Zalaszentgrót egykori kastélya ma közösségi feladatokat szolgál. Noha a Batthyány családnak – állítólag – ma is szép számban vannak leszármazottai, e kastélyoktól távol élnek. A kiterjedt család néhány ága még a XX. század első felében eladósodott: Ikervárt – Batthyány Lajos elkobzott, majd családja tagjától visszavásárolt kastélyát, amelyet Ybl Miklós és Pollack Mihály építettek – a két háború közti időszakban el kellett adni, azután államosították. Az utazni szeretők viszont Bécsben két híres Batthyány-palotát is láthatnak, az otthonülőbbek meg egyet-egyét a budai Dísz téren és a pesti Teréz körúton. És akkor még nem említettem Batthyány Tivadar pesti házat, amelyet nem tudtam azonosítani. Egyike lehetett a Palotanegyed szélén megbújó, a Horánszky utca elején álló három kétszintes épületnek. Mivel a páros oldalon a 4. és a 6. szám alatti ház udvaraira nem sikerült benézni, arra gyanakszom, hogy a legrosszabb állapotban lévőről lehet szó. Az 5. szám alatt málló vakolatú, újabb időkben divatos pirosas színűre festett kétszintes házat találok, ahol most vendéglő működik, kerthelyisége helyén lehetett egykor az a belső terasz, amelyre bezárkózása alatti sétáiról szólva Tivadar gróf megemlékezik. A szemben lévő háznak viszont műemlék-emléktáblája is van, megtudhatjuk az építész nevét és az építés idejét. Ez sokkal elegánsabb, főúribb, noha azt rögzíti a felirat, hogy „nagypolgári”.

Gróf Batthyány Tivadar

Az életrajzi nyomozást azért kezdtem a Batthyány család egykor fényes életformát biztosító otthonaival, mert Zalaszentgróton sokszor átutaztam anélkül, hogy tudtam volna: ott született 1859-ben Batthyány Tivadar, akiről – noha írogató ember volt – elég nehéz részletesebb adatokat találni. E sorok a már említett munkával fölkellett érdeklődésem nyomán születtek. Mellesleg a netes adatok megbízhatóságára az jellemző, hogy van, ahol a Batthyány család eredetét a honfoglaló vezérek egyikéhez vezetik vissza, míg az írásos adatokra hivatkozó leszármazási tábla az első ős fölbukkanását „csak” 1160 körülre teszi. Attól kezdve viszont a szétágazott rokonságból sokan – itt felsorolhatatlan számban – szere-

pelnek történelmünkben. A főúri családnak van hercegi és grófi ága, az utóbbiak egyike Batthyány-Strattmanként ismert³. A kettős név egy feleség és anya származására utal, noha a Batthyányakra éppen az jellemző, hogy női ágon alig találunk nem magyar eredetű aszszonyt, viszont leánykori nevük meglepően gyakran Batthyány. Talán megelőlegezhetem, hogy Tivadar gróf is (távoli rokon) Batthyány lányt vett feleségül. Közéleti pályája során pedig e családnévet több más közéleti szereplő is viselte. (Egyikük a fivére.)

Az életpálya felívelése

Az említett kötet borítóján szereplő, tekintélyt és öntudatot sugárzó arckép tulajdonosa, Bat-

thyány Tivadar a szabadságharcban részt vett Batthyány Zsigmond gróf és Erdődy Johanna grófnő harmadik fiaként jött világra. Felőttkorában elkerült Zalaszentgrótról, talán mert ez az ág nem tartozott az ország leggazdagabb mágnásai közé, noha az átlagpolgárnál nagyobb jövedelem fölött rendelkeztek. (A kiegyezést követő fél évszázadban rengeteg főúri és középnemes család szegényedett el, illetve ment tönkre.) Szülőháza nem maradt a család kezében: a zalaszentgróti kastélyt (ahogy már említettem) a XIX. században megvették a Károlyiak, az ő tulajdonukból államosították 1945 után. (Ma a község tulajdona.) Tivadar úrfinak nem voltak magántanítói: nyilvános gimnáziumba járt. Mire ide beírták, megtörtént a kiegyezés. Felőttkorát meghatározta, hogy 1867-ben létrejött az Osztrák–Magyar Monarchia a maga „dualista” (két központú) államberendezkedésével, gazdasági sikereivel, a „boldog békeévek” illúziójával és föloldhatatlan (a birtokos nemesség érdekeit hátrányosan érintő) ellentmondásaival.

Szülei a kalocsai gimnáziumot szemelték ki neki. E történet mellékága, hogy a helyi iskolát 1764 óta a piarista rend működtette, ám szerzetes tanárainak jelentős része 1848-ban fölsapott honvédnek, ezért itt a tanítás szünetelt⁴. Másfelől közismert, hogy a jezsuiták alapították a Nagyszombati Egyetemet, s a rend fénykorában – az 1700-as években – harminchat felső- és középfokú oktatási intézményben tanították hazánk diákjait. Jelentős szellemi befolyásuk ellen a század vallásellenes erői – főleg a nagy befolyású szabadkőművesek – nemzetközi harcot indítottak, sokszor képtelen (de máig élő) rágalomtől sem visszariadva. 1777-ben Mária Terézia tanácsadói úgy gondolták, hogy a birodalom iskolarendszerének kiépítéséhez szükség van a vagyonukra, s végül arra alapozták a Budára (később: Pestre) helyezett magyar egyetem anyagi függetlenségét. Hamarosan a pápa is megvonta a rend működési engedélyét, amit végül 1814-ben nyert vissza. Közösségük Magyarországon csak a szabadságharc után alakult újjá. Az önkényuralom idején a piaristák elhagyták Kalocsa városát, amelynek ekkor lett érseke Batthyány József gróf, aki a szabadságharc alatt Bécsben szolgált, így a „sajnálatos események” nem terhelték pályafutását. A tanítás újrakezdéséről a piaristákkal nem tudott (vagy nem akart) megegyezni. Élt viszont a hatalom engedélyével, hogy nyolcosztályos gimnáziumot indítson – immáron a jezsuitáikkal, akik azután 1948-ig tanítottak a városban. Mivel ehhez a kezdetektől magyar nyelvű tanárok kellettek, aligha lehetett elkerülni, hogy a szabadságharc egykori résztvevői is közéjük kerüljenek, és néhány év múlva Tivadar úrfi tanárai legyenek.

A fiú tehát, akinek apja ugyancsak honvédtiszt volt, tíz és tizenhét éves kora között a független Magyarországért harcolók befolyása alá került. Emellett olyan közegben élt, amelynek szelleme összhangban állt családjá jelmondatával: „*Hittel és reménnyel.*” De a jezsuiták nemcsak a hitet hirdették, hanem az igazságot (az igazság keresésének kötelességét) is. A Jézus Társaság harcos szelleme kiemelt fontosságot tulajdonít a „missziós” küldetésnek. Dél-Amerikában, a mai Paraguay területén hatalmas missziós központokat hoztak létre, ahol az indiánok az európaiak kizsákmányolásától védett körülmények között élhettek – ma már utópisztikusnak tűnő viszonyok között. Sokan ezt tekintik a világ első – rövid életű – kommunista államának. Tivadar gróf a jezsuita gimnáziumból sok mindent vitt magával szellemi „poggyászában”, noha nem tudok róla, hogy a rend tagjaival – s általában egyháziakkal – szorosabb kapcsolatot tartott volna. (Kivételesen Lajtafalva plébánosa, akivel ott-tartózkodása alatt urasági vendégszeretettel érintkezett.) Kora egyházpolitikai harcaiban óvatosan foglalt állást, nem is mindig egészen egyértelműen, de katolikus hitét és meggyőződését következetesen megvallva. A szűkebb család anyagi helyzetére és polgári szemléletére jellemző, hogy az iskoláit befejező fiaiknak megélhetést biztosító foglalkozást kellett választani. A főúri nevelés szelleme annyiban érvényesült, hogy Tivadar tanulmányai során – részben talán a jezsuiták segítségével – anyanyelvén kívül folyékonyan beszélt latinul, németül, franciául, angolul, olaszul és nagy valószínűséggel horvátul.

Érettségi után Fiumébe ment, hogy önkéntes évét a haditengerészet kötelékében szolgálja le. Helytállt, mint bármely más érettségizett fiú. Elvégezte a Tengerészeti Akadémiát, teljesítette a kötelezően előírt – a vitorlás hajókon különös erőt, ügyességet kívánó – feladatokat. Szorgalmát és tudását parancsnokai hadnagy kinevezéssel ismerték el. Szolgált a *Habsburg* pánceleson, valamint a *Novara* cirkálón, éjszaka és viharban is sikerrel kormányozta hajóját, ha úgy adódott. Tengerésztisztként továbbképezte magát, megszerezte a hosszútávú (mélytengeri) kereskedelmi hajók vezetésére följogosító kapitányi képesítést. Egyebek között az Andreas Hofer vitorlás hajón járta a tengereket, kereskedelmi hajón megfordult Afrikában és Amerikában is. Eddig a kiegyezés utáni világba számos más igyekvő fiatal ember eljutott, de Batthyány grófnak lehetősége adódott, hogy pályafutását – 1882-től – a fiumei magyar királyi tengerészeti hatóság raktárainak főfelügyelőjeként folytassa. Emellett kinevezték az ottani összes tengeri úszójármű kapitányává. Fiume korábban is a Habsburg-birodalom magyar udvari kancellá-

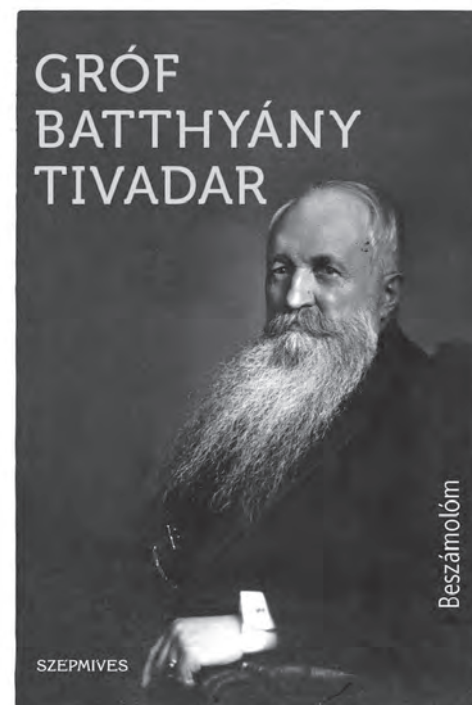
riájának hatáskörébe tartozott, kormányzójává többnyire magyar főtitkárviselőt neveztek ki. Mivel 1867 körül a kereskedelem fontosságával mindenki tisztában volt, a kiegyezésről tárgyalók – mintegy Kossuth Lajos „Tengerre, magyar!” jelszavának megvalósításaként – igényt tartottak a városra. Fiume – corpus separatumként – a Magyar Királyság része (saját kikötője) lett, a Tisztelt Házba magyar (nem horvát) országgyűlési képviselőt küldhetett. Igaz, belső közigazgatására Ferenc József és a magyar miniszterelnök egymással ellentétes utasítást adott, amin Andrássy Gyula – állítólag – úgy segített, hogy egy darab papírral leragasztotta a királyi utasításnak az övétől eltérő pontját. (Előlegezzünk meg itt annyit, hogy a magyar kormány – és Batthyány Tivadar – a háborús összeomlás alatt még – naivan – azt gondolta, Magyarország megőrizheti e fontos várost, amelyet az uralkodó már a horvátoknak ígért, hadvezetése pedig a teljes flotta átadására utasította a tengerészet parancsnokát.)

Batthyány Tivadar fiumei tevékenységét – és jelentős érdemeit – Ordasi Ágnes alapos és meggyőző tanulmányból ismerhetjük⁵. A fiatal szerző hangsúlyozza, hogy Baross Gábor nagyszabású kikötőfejlesztési elképzeléséhez helyi és szakmai ismeretekkel rendelkező munkatársakra volt szükség. Fiumében nagy beruházások kezdődtek – hivatkozom Ordasi Ágnesre –: gyorsan fejlődött a gőzhajózás, kiépült a vasúti hálózat. Miután gróf Széchenyi Pál kereskedelmi miniszter tárcája keretein belül létrehozta a tengerészeti osztályt, „ezzel párhuzamosan az Adria Gőzhajózási Rt. igazgatóságának élére” is Batthyány Tivadart állította, aki jól ismerte a város életét befolyásoló tényezőket. Grófunk – miniszteri titkárként – hivatali felkérésére memorandumban foglalta össze a legfontosabb célokat (idézem a tanulmányt): „...a magyar szabadhajózás fejlesztését szorgalmazta, amely a tengerparti lakosság mostoha megélhetési viszonyainak javítását és az egyre nagyobb arányú kivándorlás feltartóztatását lett volna hivatott elősegíteni. Az emlékirat szerzője a tengerészeti törvényhozás teljes kibontakoztatásában, a kikötői illetékről szóló törvény módosításában, dokkok és hajógyárak létesítésében, az agg tengerészekről és hozzátartozóikról történő gondoskodásban, illetve az állami szubvencionálásban jelölte meg a kormány és a minisztérium feladatát.” Jövendő politikai pályája szempontjából pedig tapasztalatai alapján arra a fontos felismerésre jutott, „hogy a legközelebbi jövőben a szociálpolitika nagy problémái fogják a törvényhozókat és a kormányokat foglalkoztatni”⁶. Az ifjú és törekvő Batthyány gróf más fontos feladatokat is kapott: 1884-ben például a római egészségügyi világkonferencián a tolmácsok vezetőjeként dolgozott.

1886-ban feleségül vette az első miniszterelnök unokahúgát, Batthyány Gabriella grófnőt. Ekkor kezdett üzleti tevékenységgel foglalkoz-

ni olyan sikerrel, hogy emiatt 1890-ben kilépett a közszolgálatból⁷. Erről az életszakaszáról szinte semmit nem sikerült kiderítenem. Az viszont tudható, hogy két év múlva rokonát, Batthyány Lajost nevezték ki Fiume kormányzójának, őt pedig – szabadelvű programmal – a város képviselőjévé jelölték, majd két alkalommal (másodszor 1896-ban) meg is választották. A ház padsoraiban azt a munkát folytatta más eszközökkel, amelyeket köztisztviselőként kezdett a város fölvirágoztatása érdekében. Ordasi Ágnes említett munkájának figyelme erre is kiterjedt. A házasságával és a közszolgálat elhagyásával azonban meglazult a „magyarság kikötőjével” való kapcsolata, s hiába volt a kor legjobb színvonalán a Budapest–Fiume közti vasúti közlekedés, Lajtafaluból – ahol feleségével letelepedett – nem volt egészen egyszerű az Adria partjára eljutni. Hiányzik annak az ismerete, mikortól gazdálkodott (intéző közreműködésével) itteni birtokán, és lakott – a parlamenti időszakon kívül – e német és horvát népességű faluban, amelyet Trianon Ausztriához csatol majd.

Két budapesti lakáscíméről tudok. Az Országgyűlési Almanach szerint 1905-ben a „régisziget” és a Nemzeti Múzeum közelében, a Főherceg Sándor utca 10.-ben lakott⁸. A most is megtalálható palotát Tauffer Vilmos (híres nőgyógyászprofesszor) és felesége csak 1892-ben – első mandátuma évében – építtette (Schannen Ernővel). Lehet, hogy a háromszintes épületben volt elég hely a grófnak és családjának is. (Később ettől függetlenül említi baráti kapcsolatukat.) 1916-ban viszont már saját háza volt a közeli – már említett – Horánszky utcában. Magánéletéről keveset árul el az emlékirat írója. Politikai tevékenységét ettől – majdnem – teljesen elkülöníti, csak az Esterházy-kormány megalakulása körüli időben hangsúlyozza, anynyira elzárkózott a másokkal való találkozástól,

Batthyány Tivadar Beszámoló
című kötetének belső borítóképe

hogyan említett házából napokig ki sem lépett az utcára, sőt alig is csak a ház „belső teraszán” szokott. Később, 1919-es bécsi emigrációjában kap némi szerepet felesége⁹. Batthyány bécsi életének újdonsága, hogy a hatvanadik évébe lépő gróf életében először találkozott azzal a meglepetéssel, hogy a szükséges anyagiak nem állnak magától értetődően rendelkezésére. Feleségével még mindig Bécs egyik előkelő szállodájában „húzták meg” magukat, de voltak olyan napok, hogy a grófnőnek ebédre (az éhező városban) csak egy tányér leves jutott. A részletek azonban messze nem láthatók tisztán. Adott egy főúri család, ehhez képest szerény vagyoni háttérrel, ami egyszerre tesz lehetővé a középosztálynak megszokottnál sokkal tágabb (a Horánszky utcai emléktábla szerint: nagypolgári) életformát, korlátlan utazási, világlátási, kapcsolattartási és kommunikációs lehetőségeket; viszont ennek az anyagi feltételeit a családfőnek különféle (nem egészen ismert) munkák és feladatok vállalásával (talán újságcikkek írásával is) kell előteremtenie. Tudjuk, a pesti lakás (főleg az impozáns palotában) a legmagasabb szintű társaság fogadására is alkalmas volt; tudjuk, Lajtafalu kastélyában is rendezett körülmények között élhettek, de sem az itteni birtok (illetve a tulajdonába tartozó, máshol található gazdaságai) nagyságát, hasznosításának formáját, jövedelmezőségét nem ismerem. Mindenesetre grófnőnk mindig megfelelő kiszolgáló személyzettel rendelkezett, fontos hírforrása volt hűséges és jól értesült inasa. Az emlékiratból kiderül, hogy a gróf például a szokásos őszi erdélyi vadászatot olyan magától értetődő „kötelezettségnek” tekintette, amelyről egy kényes politikai helyzet miatt sem mondott le. Életformájára jellemző, hogy gépkocsi (korábban: „fogat”) mindig zökkenőmentesen állt rendelkezésére, vasúton szalonkocsiban utazott, olyan „polgári” gondok, mint a menetrend vagy a jegyvásárlás, soha nem foglalkoztatták. (Képviselőként szabadjegye volt, de azért a vasúti közlekedés rendje aligha igazodott ahhoz, mikor jutott eszébe – mondjuk – Bécsbe utazni. Márpedig az emlékiratból úgy látszik, valódi „nagyúrként” ilyen „apróságok” nem foglalkoztatták: akkor indult, amikor éppen szükségesnek látta.)

A közjó eszmevilágában

Az emlékirat visszafogottan említi két fontosabb társadalmi szerepvállalását: érdekes kutatási téma lehetne társadalmi feladatként betöltött tisztségei közben végzett munkájának a feltárása. Szervezője és elnöke volt a Vasutas Szövetségnek, amely „nemzeti szellemű szervezatként” akarta megakadályozni, hogy a szakmában a nemzetközi szociáldemokraták vegyék kezükbe a munkásképviselet ügyét. A vasutasok ugyan már 1857-ben megalakították szakszervezetüket, de annak vezetése csak a háborús válság hatására – és Batthyány szerint kellő kormányzati megértés hiányában – került a szélsőbal befolyása alá. Tivadar gróf innen is (akárcsak Fiuméből) számos tanulságot vitt magával. Továbbá jelentős munkát végzett a közalkalmazottak helyzetének javítása érdekében is. Ez akkor hasznosult, amikor a háború vége felé – IV. Károly törekvéseihez illeszkedve – kidolgozta az általa sürgetett Népjóléti Minisztérium feladatkeretét. Céljai világosak, megoldási javaslatai azonban még elég vázlatosak. Kivétel az állami szervezésű közegészségügy (amelyről neves orvosprofesszorok véleményét is meghallgatta), s amelynek feladatai közé fölvetette a hozzátartozó „népjóléti szervezetek létesítését”. Tervei legmeglepőbb eleme, hogy a háború alatti gazdasági szükségállapot idején lehetségesnek tartotta a lakásépítkezések megkezdését. (Wekerle akkor már fölépítette Kispesten a róla elnevezett telepet, ami mintául és tanulságul szolgálhatott még a háborús hiánygazdaság szűk lehetőségei között is.) Tivadar gróf sürgető szükségét látta, hogy a kormány – társadalmi segélyszervezetek közreműködésével – megszervezze a frontról hazaérkező katonák ételmezését, ruhasegélyét és – lakásgondjaik enyhítését. Miután kilépett a kormányból, senki sem folytatta elképzeléseinek megvalósítását.

Az egykori honvédtiszt apától, családi hagyományból és első tanáraitól örökölt világszemlélet az ifjú gróftól nem kötelezte el sem a kormánypártiság, sem a kiegyezés mellett. Kortársai jelentős részétől eltérően óvatosan határt szabott Ferenc József iránti rokonszenvének, de későbbi ellenzékiessége sem tette a monarchikus államrend ellenségévé¹⁰. Ám a trónra lépő IV. Károlyjal jó személyes kapcsolatot kezdeményezett és alakított ki, amelynek egyik pillére Tisza István politikájával (és az egyéniségéből következő magatartással) szembeni ellenszenvé volt. De térjünk vissza egyelőre oda, hogy Fiumében 1896-ban szabadelvű – kormány- és kiegyezéspárti – programmal választották újra képviselővé! Szorgalmasan dolgozott az „ezeréves” rendezvények szervezésében, támogatta a Rába-szabályozás megindítását, állást foglalt adóügyekben. Beválasztották a felirati, a költségvetési és néhány más bizottságba. Politikai szerepvállalása meghozta számára a „császári-királyi kamarás” címet, de nem emelkedett ki a mamelukok átlagából. Ez

azonban jóval későbbi írásából kibontakozó személyiségképe alapján szinte elképzelhetetlen. Elképzelhetetlen, hogy ez a tehetséges, fiatalon is sokfélével tapasztalattal, ismeretvágygal átitatott grófi sarjadék beérte volna az átlagos képviselői munkával. Ha majd ezt alaposabban elemzik, kiderülhet, hogy már ekkor sokkal nagyobb „énje” volt, s az meg is mutatkozott egyben-másban. Gondolkodása egy polgárosulásért küzdő ország lehetőségei és bajai körül forogtak, a korabeli politikusok többségénél korszerűbb jövőképpel. Idegenkedett minden hódító, leigázó törekvéstől. Magától értetődőnek vette ugyan a történelmi osztályok vezető szerepét – vagy inkább: kötelező feladatát –, de a továbbiakban semmilyen előjogot nem szánt nekik a politikában. Úgy beszélt hercegi, grófi, bárói rangokat viselő kortársairól, mint akik tehetségükkel és teljesítménnyel emelkedtek az „elit” sorába, s ott polgárként is helytálltak. Noha igit-vegrig gróf volt, egyenrangúként kezelte a polgárságból kiemelkedetteket. Akik közül néhányról (például Lovász Mártonról) baráti elfogultsággal ír, sőt néhány egészen alulról jött szociáldemokratáról elismeréssel szól.

Magától értetődő természetességgel élt saját származási előnyével, így juthatott később – már a háborús időkben – ehhez kellő fontossággal nem rendelkező személyként Vilmos császár látókörébe, politikusként IV. Károly – már-már – baráti bizalmába. Megnyílt előtte minden ajtó. Csak a nevét kellett megemlítenie, vagy a névjegykártyáját beküldenie, és a legelfoglaltabb államvezetők is azonnal fogadták. Tegyük hozzá: nem ő az egyetlen, aki ezt hirdeti magáról, amelyben azért lehet némi túlzás. De a világ akkor is úgy működött, hogy egy aránylag szűk és zárt kör irányította, ámbár nem mindenben egységesen. Történelmi feladat eldönteni, leírt saját és átvett elképzeléseiből mi volt az adott körülmények között megvalósítható, s mi nem. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy amit „igaznak” tartott, azt határozottan és minden kétely nélkül képviselte. Bizonyos értelemben a mindent leegyszerűsítő marxista szemináriumok anyagába illene az a következetesen „fekete-fehér” világkép, amely írásából kibontakozik. Szép számú kudarca azzal is magyarázható, hogy a valóság összetettebb módon működik, mint ahogyan számításba vette. Különösen miután átvált az ellenzéki táborba, számos „jó ügyért” szállt harcba – a nagyobb nemzeti önállóságtól az általános választójogig. Azt viszont az emlékirat írója nem veszi figyelembe, szándékainak milyen akadályokba kellett ütközniük, mert azokat a hasonló célokat hirdetőknél az övétől eltérő értelmezése, a Monarchia más részeinek érdekei, s nemritkán a birodalom határain kívüli adottságok és törekvések keresztetkék. Jó példa erre az általános választójog, amely 1905 óta szerepelt a megoldásra váró politikai kérdések között, és amellyel a

háborús válság mélypontján az uralkodó csodafegyverként számolt. A jogosultság feltételeit a magyar szakértők részletesen kidolgozták, de a gróf soha nem gondolt arra, vajon kiket választana képviselővé a rengeteg új szavazó. Azok hogy viszonyulnának a benne erősen élő nemzeti felelősségtudathoz? Mi történne, ha csak csoport- és egyéni érdekeket képviselnének? Ám Batthyánnak életében még e nagy cél közelébe sem sikerült jutnia.

A Kossuth-hagyomány szellemében

Grófunkat 1901-ben szabadelvű programmal választották a Moson vármegyei Zurány kerületének képviselőjévé. Két év múlva kilépett pártjából. Eljött az ideje, hogy a gyermekkorból hozott Kossuth-hagyomány új útra térítse. Ettől kezdve 1919 márciusáig meghatározta politikai gondolkodását a függetlenségi gondolat, kiegészülve az általános választójog megadásának programjával és jó néhány társadalmi kérdésben javasolt új megoldásaival. 1903-ban képviselőként Apponyi Alberthez csatlakozott, majd a Függetlenségi és 48-as Párt Justh Gyula vezette szárnyának alvezére lett. Pártpolitikusi jelentősége gyorsan nőtt. Kossuth szellemében harcolt az önálló Magyar Nemzeti Bankért, ami majd csak a háború után valósulhatott meg. Hasonló követelés volt a közös hadsereg vezényleti nyelvéről és az önálló honvédségről folytatott viták sokasága¹¹. Batthyány soha nem ismerte volna be, hogy részben a véderőviták obstrukciója, az újonclétszám és a költségvetés következetes leszorítása eredményezte a Monarchia hadseregének felkészületlen belépését a háborúba. (Létszáma és felszerelése elégtelennek, korszerűtlennek bizonyult.)

A fölfordulásokkal terhelt 1905-ös évben Batthyányt Zurány már a Függetlenségi és 48-as Párt egyik vezető személyiségékként választotta újra, s – ahogy már említettem – ő szervezte a Moson vármegyében kibontakozó kormányellenes ellenállást. Amikor az ország kormányozhatatlanná vált, a válság megoldására új választást írtak ki. Ezen a szövetkezett ellenzék (vagy Koalíció) elsöprő sikert aratott, Tivadar grófot is a párt választotta újra Zurányban. Továbbá egyidejűleg Pécs városa: Bokányi Dezső szociáldemokrata vezér fölött diadalmaskodva szerzett újabb mandátumot, amelyről aztán le kellett mondania. Jelentős szavazati többlete arra vall, hogy az erre jogosult választók többsége többre becsülte a '48-as eszmék radikális jelszavait az osztályharcnál. Kormányra jutott pártja egyik vezéréként mind több szerephez jutott: 1909-ben az Országgyűlés alelnöke lett.

Pártja – utólag is jól hangzó – nemzeti és társadalompolitikai programjának a megvalósítása azonban leküzdhetetlen akadályokba ütközött. A dualizmus másik országának ellenérdekein kívül útjában állt a monarchikus államrend (és Ferenc József uralkodási elvei)

mellett a sokszínű ellenzéki tábor megosztottsága is. Grófunk mindezért főleg Wekerle Sándor miniszterelnököt tette felelőssé, aki pedig alighanem csak tizenkét évvel később (1918. október 16-án) követte el az igazán nagy politikai hibát, amikor késve érkezett arra a minisztertanácsra, amellyel IV. Károly elfogadtatta végzetes proklamációját. De ebbe ne menjünk bele, mert ide inkább az tartozik, ahogyan az „okos” emlékező elismeri Wekerle kiemelkedő képességeit, az „indulatos” pedig példát ad arra a gyűlölködő légkörre, ami a Nagy Háborút megelőző másfél-két évtized parlamenti csatáit átítatta, s amelyből alaposan kivette a részét. Megértőbben emlékezik meg Batthyány arisztokrata barátai – és Justh Gyula pártvezér – erőfeszítéseiről. Mielőtt ennek bonyodalmaikat elkezdenénk találgatni, nézzünk szembe azzal, hogy 1910-ben Tisza István – rendelt ígérő – Munkapártja nagy győzelmet aratott a választáson. Batthyány számára elveszett a jól ismert mosoni kerület, helyette a lakóhelyeitől távoli Szekszárdon választották képviselővé. Mandátuma 1918-ig érvényben maradt, s az azt követő évben 16 nyomtatott oldalon számolt be egykori választóinak arról, mit tett, mit ért el és mit nem. Ez majdnem mindent magában foglal, amit majd *Beszámoló*m című – terjedelmes – munkájában olvashatunk. Majdnem, mert a füzet tárgyilagosra törekvő hangját fölváltja a bő lére eresztett, ismétlésekkel terhelt, de számos történelmi eseményt eddig nem ismert megvilágításban helyező, a vezető politikusok sokaságának elismerésével vagy éppen felelőssé tételével magyarázott önhitt – sokszor arrogáns – hang. Abban például biztosan igaza van, hogy a háború végén Magyarország beszorult a német szövetség csapdájába, s elméletileg végtelenségig elemezhetjük, a politikának milyen más lehetőségei lettek volna, ha a döntési helyzetben lévő személyek másként ítélik meg a valós körülményeket. De nem így történt. Batthyány ellenzéki pártvezérként jelentős szerepet töltött be 1910 és 1916 között, személyes befolyása főleg Ferenc József halála után nőtt meg. Azt ugyan nem láthatjuk egyértelműen, hogy az új uralkodóval mennyire volt szoros és bizalmas a kapcsolata, az viszont tény, hogy IV. Károly király nem tudott együttműködni Tisza Istvánnal, a hivatalban lévő magyar miniszterelnökkel, és lemondásra kényszerítette. Helyére saját választottját, Esterházy Móric grófot nevezte ki.

Az ifjú uralkodó – akinek minden lépését a béketeremtés vágya vezette – nagyra értékelte, hogy a korabeli képviselőházban igen fiatalnak (36 éves) számító politikus külföldön tanult, ismerte Angliát, járt az Egyesült Államokban és baráti viszony fűzte befolyásos brit politikusokhoz, amelyhez IV. Károly a lehetségesnél nagyobb reményt társított. Alkalmasnak látta Esterházyt békekötési törekvéseinek elősegítésére, az általa fontosnak ítélt szociális változások bevezetésére, az általános választójog

törvénybe iktatására. Biztosra vehette, hogy választottja mélyen katolikus világszemléletéből következően is támogatja legfőbb törekvéseit. Esterházy kormányában Tivadar gróf „a király személye körüli miniszter” tárcáját kapta. Távollabbi rokona és közeli ismerőse azonban nem tudott megbirkózni feladatával, és gyorsan lemondott. Hivatalban maradt minisztere sajnálattal állapítja meg: „Örökké kár, hogy mielőtt elfoglalta a miniszterelnöki széket, nem szolgált valamelyik minisztériumban. (...) Ha előzetesen beletanult volna az állami közigazgatás részleteibe, ha előzetesen alkalma lett volna az emberi jellem ezer hibáit, kicsinyességeit és csúnyaságait megismerni, megedződött volna idegrendszerre, annyira, hogy könnyebben bírja azt a sok csúnya intrikát, melyet minden miniszterelnök – álljon a világ bármelyik államának élén – kénytelen elviselni.”¹²

A kiegyezés több sajátos megoldást kényszerített mindkét államra. Ilyen volt a történelmi irodalomban sokszor tárgyalt közös minisztériumok felállításával, mely mellett az „a király személye körüli miniszteri” tisztség. Betöltőjének nyilván azt a szerepet szánták, hogy korlátozza az uralkodóra gyakorolt bécsi befolyást, magyar részről így tartsa vele a kapcsolatot. Grófunk – jellegzetesen lekezelő hangon – az addigi miniszterek fő feladatát a „kitüntetések, címek és rangok” adományozásának adminisztrálásában látta. Miután azonban elnyerte ezt a tisztséget, úgy ítélte meg: neki „képviselelnie kell az egész vonalon a magyar politikai és gazdasági érde-

Szurmay Sándor honvédelmi miniszter, gróf Batthyány Tivadar, a király személye körüli miniszter, Ugron Gábor belügyminiszter, Gratz Gusztáv pénzügyminiszter, gróf Serényi Béla kereskedelmi miniszter, Mezőssy Béla földművelésügyi miniszter, gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter, Vázsonyi Vilmos igazságügyi miniszter, gróf Zichy Aladár, horvát-szlavon-dalmátorsz. miniszter

Batthyány Tivadar korabeli fotógrafikán

keket Ausztriában, mindenről tájékozódni és a magyar minisztereket otthon, Budapesten politikai és gazdasági eseményekről informálni, másrészt összekötést tartani fenn a külföldi diplomatákkal és az osztrák politika minden árnyalatával¹³. Igaza volt: a háború alatt e feladatok félreértésekkel teli kezelése számtalan váratlan nehézséget okozott: ez is hozzájárult a vereséghez. Grófunk tehát – addig lényegében betöltetlen – feladatot ismert föl, s nyilván őszinte elszántsággal igyekezett ebben az értelemben munkakörét kitágítani. Hamarosan azonban e tárca viselőjeként a Népjelölti Minisztérium főállításiának megtervezését is magára vállalta, s ha figyelembe vesszük azt a rövid időt, ami mindehhez rendelkezésre állt, láthatjuk, hogy hajlamos volt teljesítőképeségét alaposan túlbecsülni.

Felelősségtudat és felelőskeresés

Azt olvassuk, hogy a háborús ultimátum napjaiban beteg volt, a képviselőháztól távol – Lajtafaluban – gyógyíttatta magát. Minő szerencse, így a háború után igen részletesen kifejtette, miért tartotta eleve reménytelennek a győzelmet. Ám erre is érvényes, amit Tisza István meggyilkolásakor jegyzett meg (miután súlyosan elmarasztalta híveit, akik magára hagyták, amikor szüksége lett volna rájuk): „abban a zűrzavaros időben nehezebb volt a helyes cselekedeteket eltalálni, mint ma utólag...”. Nem találtam nyomát, hogy háborúellenes fenntartásai megzavarták volna a hadüzenetet fogadó általános lelkesedést. Kár, hogy Tisza miniszterelnökkel sem tárgyalt minderről, noha neki is közismerten súlyos ellenérvei voltak.

A *Beszámoló*m című emlékirat legérdekesebb része Tisza István lemondásával kezdődik. Batthyány a háború alatt is elszánt ellenfele volt a miniszterelnöknek. Egyik ütközési

pontjuk – melyet a szerző nagyon egyoldalúan tárgyal – a német szövetség, a másik a Mitteleuropa-terv volt¹⁴. Másfelől Tisza közismert makacssággal ragaszkodott elveihez legalább annyira, ahogy ez szerzőnkől is kiderül. A nagy hatalmú miniszterelnök megrögzötten félt attól, hogy az általános választójoggal a nemzetiségi képviselők döntő befolyáshoz jutnak. Ezért nem érthetett egyet az 1916-ban magyar királlyá koronázott IV. Károly (egy személyben Ausztria császárával), aki – mint említettem – a társadalmi feszültségek megoldásának kulcskérdését a választójogban látta. Ennek bevezetésére hiába dolgoztak ki Batthyányék óvatosan átgondolt javaslatot, annak elfogadása (vagy mérlegelése) helyett a miniszterelnök inkább a lemondást választotta. Valószínűleg a háború megnyerésére már végleg semmi reményt nem látott, amit persze – még – nem ismerhetett be. (Batthyány szerint 1918-ban is elsiette ezt.) Tény, a háborúban kimerült, megoldhatatlan gondokkal küszködő ország Tisza István távozásával rátermett vezető nélkül maradt. (Ezt Batthyány sem vitatja.)

Noha szó szerint grófunk nem állít ilyesmit, érvelése azt sugallja, hogy Tisza utódlására önmagát tartotta a legalkalmasabbnak. Talán nem is egészen alaptalanul. Határtalan önhittsége ellenére jót tehetett volna az országnak, ha egy határozott tengerészkapitány vezet. Lehet, hogy grófunk nem csupán utólag emlékezett arra, időben figyelmeztette uralkodóját Esterházy gróf közigazgatási tapasztalatlanságára, nem csupán utólag tartotta elhibázottnak a tapasztalt Wekerle miniszterelnöki kinevezését, mégis együttműködött velük, amíg alkalma volt rá. Van rá magyarázata, amit a válságos helyzet alátámaszt. Nyilván segíteni szeretett volna. Nem téveszti szem elől, hogy Tisza lemondása után nagyon megerősödtek – vagy inkább erősebb hangot kaptak – a képviselőházon belüli ellentétek. A politika színpadán szereplők – akiket eddig nyomasztott a miniszterelnök tekintélye – szabadjára engedték egyéni elképzeléseiket és érvényesülési vágyukat. Wekerle Sándor új kormánya – amelynek Tivadar gróf is tagja volt –, immár a fő kérdésekben a királyétól eltérő politikai szándékokat képviselt, azaz részben az őt támogató Batthyány (és köre) programjától is elfordult. Sem a béke – nyilvánvalóan különbéke – elérhetősége, sem a társadalmi gondok enyhítésének szándéka nem került közelebb a megvalósuláshoz.

E történésekre tartozó kérdéskör további feszegetése helyett hadd idézzek egy az egész Monarchia új vezetésének zavaros viszonyaira jellemző epizódot. Batthyány szerint Czernin, a közös külügyminiszter tiltakozott a magyar miniszterelnöknél, hogy a háborús erőfeszítések mélypontján Károlyi Mihály „pacifista” beszédeket tart. Batthyány a kormányban részt vevő Függetlenségi és 48-as Párt alelnökeként megígértette Károlyival, hogy beszédeiben egy ideig nem száll szembe a kormány ez irányú

hallgatásával. Miután Károlyi – a háború tombolása idején – mégis a békéről szónokolt, Batthyány ezt számokérte. Válaszul pártja hivatalos vezetője bizonyosságát adta, hogy a külügyminiszter kérte a béke szükségességének hangoztatására. (Előzetes kifogásával éppen ellentétesen.) A történet nehezen hihető lenne, ha nem közismert, hogy Sixtus páрмаi herceg szigorúan titkos békeszerző kísérletét is Czernin „leplezte le”. A háborús összeomláshoz, a Habsburg-birodalom széteséséhez, a történelmi Magyarország tragédiájához emberi jellemtelenségekkel, téves helyzetmegítélésekkel együtt a gyűlölködés parlamenti szintre emelése is hozzájárult.

Miután a háború utolsó szakaszában IV. Károly – állítólag Batthyány tanácsai ellenére – Ausztriát föderális állammá nyilvánító manifesztumával szétrobbantotta a dualista rendszert, a Wekerle-kormány egyetértett az Országgyűlés többségével, amely függetlennek nyilvánította Magyarországot. Azaz elérte azt, amit a Függetlenségi Párt nevében a Kossuthra hivatkozás jelentett. A dualizmus megtagadása önmagában is azt üzentte a katonáknak (akik ezt alighanem már maguk is fölismerték), hogy nem a hazáért, hanem idegen érdekekért harcolnak. Ne ontsák tehát tovább a vérüket Ausztria déli határán – az olasz fronton: Linder Béla hadügyminiszter, aki nem akart többé katonát látni, külön táviratban utasította őket, hogy tegyék le a fegyvert. Ugyanakkor a Balkánon előretörő franciákkal senki sem szállt szembe. Az ezzel a feladattal megbízott Kövess Hermann tábornagy – miután jelentette, hogy nem maradt, akit harcba vezethetne – egyszerűen elpucolt a belgrádi frontról.

Ebben a helyzetben vállalta a tenni szerető Batthyány a belügyministerséget Károlyi Mihály kormányában. A fölfordulás első mélypontján, kilátástalan körülmények között igyekezett helyreállítani a rendet, amelyben miniszterelnöke nem akadályozta, de nem is segítette. Hamarosan elfogyott körülötte a levegő, a hatalomra törő radikális baloldal nyomására 1919. január 13-án lemondott. Márciusban az országból is menekülnie kellett.

E portrénak nem célja, hogy értékelje negyed százados képviselői tevékenységének történetét. Még kevésbé, hogy megítélje Kossuth Lajos történelmi szerepét. Emigrációjából fölkinált javaslata a „Dunai Szövetségre” (dunai államkonföderációra) a maga idejében sem talált egyetértést. A „magyar Svájc” megvalósíthatósága csak elméletekbe zárkózók elképzeléseiben élt tovább, a gyakorlatias gondolkodású Batthyány jól tudta ezt. A háború előtt még látott bizonyos együttélési lehetőségeket a nemzetiségekkel, de akármennyire radikálisnak vallotta is magát, Jászi Oszkár eszméitől idegenkedett. Saját tapasztalatai mellett Kossuthéi

Batthyány gróf miniszteri, közéleti szerepben

is azt igazolták, hogy az ország területén élő nem magyarok egyáltalában nem lelkesednek a szabad Magyarország eszméjéért. A horvátok, szerbek, románok, rutének, szlovákok – és persze az itt élő németek – egyaránt elutasítják annak a gondolatát, hogy „nem magyarul beszélő magyarokká” váljanak, ahogy erről néhány valóságától elszakadt „próféta” még 1918-ban is álmodozott.

Hiába tudjuk, mennyi előnnyel járt a kiegyezés – főleg pedig mennyire nem látszott semmilyen más megvalósítható történelmi lehetőség –, ellenzéke kezdetől lényegesen nagyobb volt, mint ahogy azt a választási eredmények tükrözik. Több társadalmi réteg, még több egyén, s főleg a hatalomból kimaradt politikusok elégedetlenkedtek a változó helyzet különféle összetevőivel. Végül a Függetlenségi és 48-as Párt – ahogy láttuk – kétszer is hatalomra jutott, de a háború alatti Wekerle-kormányban is meghatározó szerepe volt. A szóban forgó emlékirat egyik hangsúlyos eleme Batthyány Tivadar gróf azon rendíthetetlen meggyőződése, hogy ő jobb vezető, jobb miniszter, jobb miniszterelnök lenne, mint az, akit ezzel megbíztak. Alighanem mindent, ami tőle tellett, meg is tett különböző tisztségek megszerzéséért. E korszak ellenzékének egyik lehangosabb képviselője volt, de a hangoztatott „radikalizmus” meg sem közelítette azt, ami már Károlyi kinevezésével bekövetkezett, s amit 1919-ben a Kun Béla vezette erők elsöpörtek. Ennyi-ben biztosan helytálló a *Beszámolóm* számos öngazoló állítása, beleértve elhatárolódását pártvezértársától, Károlyi Mihály gróftól.

A vereség tudatában már nem meglepő, hogy igen részletesen kifejti mindazokat az érveket, amelyek a bukásig vezetnek, és meg-

nevezi azokat, akiket ezért felelősnek tart. Ezt azonban többnyire érzelmileg túlfűtött elfogultsággal teszi. A tárgyilagosságot sugalló elemzések mögött is halvány rokonszenvek és izzó ellenszenvek érvényesülnek. A háborúra vezető okok bemutatása közül érdekes, hogy a délszláv kérdéseket nem a földrajzi, etnikai adottságokból és a sokféle érdekkülönbözőségekből kiindulva vizsgálja, ahogy ez általános. Az ő felfogásában szinte kizárólag magatartásbeli tényezők, emberi mulasztások idézték elő a feszültségek fölzízzását.

Az a magyar arisztokrácia, amely 1790, majd 1848 körül nagyot vesztett befolyásából, a kiegyezés után meglepően sok befolyásos politikust küldött vezető tisztségekbe. Ráadásul többen közülük ellenzéki szerepeket vállaltak. Valószínű, hogy azt az utazási, világlátási, külföldön tanulási lehetőséget használták ki, amit vagyonuk és nemzetközi kapcsolatrendszerük biztosított. A kiegyezés utáni évek politikai és gazdasági fejlődése a középosztály fiai előtt is lehetőséget nyitott, hogy tudással érvényesüljenek, a főúri családok nemzetközi távlatai azonban csak lassan és kormányzati segítséggel nyílhattak meg előttük. Az alulról érkezett politikusok jobban be voltak zárva a magyar viszonyok gondjaiba. Mintha ez bizonyos mértékig az életpályáját jórészt önállóan építő Batthyányra is érvényes lenne: világlátását nem a származásának köszönhetné, azt a tengerészet alapozta meg. Egyúttal azonban be is zárta saját „hajója” szűkebb világába. Nem vehetett észre olyan összefüggéseket, akadályokat és következményeket, amelyeket az utókor olvasója észrevehet.

Szándékok és tettek

Ne csodálkozzunk, hogy 1919 szörnyű eredményei nagy indulatokat váltottak ki, sokan keresték az összeomlás felelőseit. Batthyány Tivadart is közéjük sorolták. Már a tíz év kép-

viselői munkájáról a szekszárdi választókhoz írt beszámoló is, még inkább a *Beszámolóm* (1928), a védekező kissé kétségbeesett érvelését tartalmazza. Ne szépítsük, származása, neveltetése, tapasztalatai, politikai nézetei ellentmondást nem tűrő személyiséggé me-revítették. Hiába látta át a magyar gondokat kortársai többségénél világosabban, hangja – a *Beszámolóm*-ban is – fölényeskedően ki-oktató. Számtalan érdekes részletet, személyes kapcsolatokban megvalósuló politikaformáló kísérletet mérlegelhetünk. Ám minden szó egy világméretűvé tágitott személyes kapcsolati rendszerhez van kötve. Önarképe szerint gróf Batthyány Tivadar szenvedte el a magyar történelem legsúlyosabb és legigazságtalanabb sérelmeit. *Pedig ő tudta, ő megmondta!* Hiába akarta sokoldalú képességeivel megmenteni hazáját, az értelmetlen emberi gonoszság, ostobaság, szűklátókörűség ezt megakadályozta. A végzetes tévedéseket mindenki – Vilmos császártól és IV. Károlytól a magyar miniszterelnökökig – azért követte el, mert nem hallgattak rá. Az emlékező – nyilván akaratlan pökhendisége miatt – óhatatlanul ellenszenvet kelt. Az olvasó tudatában ironikus fénytörésben jelenik meg mindaz, ami akár igaz is lehetett.

A gróftot meg kell menteni a feledéstől. Nem azért, mert történelmünk nagy államférfiúja volt. Ennek bizonyítására a körülmények nem – illetve alig – adtak neki lehetőséget. Mert az államférfit nem a szándékai, még csak nem is az eszméi minősítik, hanem a tettei. A megvalósított tettei. Olyan elemet azonban nem találunk a *Beszámolóm*-ban, ami a magyar sors szerencsésebb alakulásához valóban hozzájárult volna. Ebben a tekintetben harcostársához – Károlyi Mihály grófhhoz – hasonlítható. Csak éppen nem volt olyan gazdag. Ráadásul a képzeletbeli mérleg nyelvét a tengerészkapitányság és a Fiume fejlődése érdekében végzett hasznos munka felé billenti. 🗨️

LÁBJEGYZETEK:

¹ Akinek a közelmúltban ugyancsak megjelentek emlékiratai.

² A kormánybiztos Világosnál esett fogságba, Pesten végezték ki, szobra Zalae-gerszegen áll.

³ E nevet magas állami kitüntetés is őrzi. Ahogy a miniszterelnökét a talán legszebb budai tér, szobrával.

⁴ Az épületében Kossuth Zsuzsa kórházat rendezett be.

⁵ A világhálón az eredetileg OTDK-dolgozatnak készült munka különböző címenek

érhető el – néha sikeresen, máskor sikertelenül.

⁶ Gróf Batthyány Tivadar: *Beszámolóm*, Budapest, 2017. 100. o.

⁷ Egyebek között börgyárat alapított.

⁸ Ma: Bródy Sándor utca. A nemrégiben följújtott házban színvonalas szálloda működik.

⁹ Lányai közül az egyikről tudható, hogy ekkor már Esterházy Mihály gróf felesége volt, a másik föltehetően azzal a hölgygel azonos, akit 1956-ban – Batthyány Luisse néven – az immár

ausztriai Lajtafaluban (Potzneusiedel) temettek el.

¹¹ Noha a vezényleti nyelvet a „közös ezredekben” a német volt, a tisztektől elvárták, hogy a legénységhez anyanyelvükön tudjanak szólni.

¹² *Beszámolóm*, i. m. 178 o.

¹³ Uo. 168. o.

¹⁴ A terv – erős leegyszerűsítéssel – egész Közép-Európát és benne Magyarországot az uralkodó német befolyási övezet részévé kívánta tenni. A háború alatt heves viták folytak megvalósíthatóságáról.

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXIX. évfolyam, VI. szám.
2020/6.

A szerkesztőbizottság tagjai:
**Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Gülch Csaba,
Gyulai Líviusz, Iancu Laura,
Kalász Márton, Markó Iván,
Próhle Gergely, Rózsássy Barbara,
Szakonyi Károly**

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Réti Attila**
Olvasószerkesztő: **Bognár Antal**
Rovatvezető: **Weltler Ildikó**
Titkárságvezető: **Óri-Kiss Gyöngyi**

Szerkesztőségi postacím:
1052 Budapest, Városház u. 7.
Telefon: 233-6951.
Mobil: 06-20-465-9232.
E-mail: iroegy@gmail.com.
Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**
Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**
Nyomdai kivitelezés:
VIRTUÓZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.
1037 Budapest, Bécsi út 267.
Felelős vezető: **Tolonics Gergely**

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.
Hírlap Üzletága és regionális társaságai.
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
e-mailek a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu.
Előfizetési díj: fél évre 1320 Ft, egész évre 2640 Ft. Egy példány ára: 450 Ft.
Megjelenik: kéthavonta.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza

LEXIKON

**HIC ET NUNC – ITT ÉS MOST
PRO FUTURO – A JÖVŐÉRT
ESCA DEORUM – ISTENEK ELEDELE
PRO BONO PUBLICO – A KÖZJÓÉRT
VESTIBULUM – ELŐCSARNOK, BEJÁRAT**

TARTALOM

A lélek tájain járva, **Zsin Judit** akvarelljei **B/2**

Szakonyi Károly: Ezerhatszázhusz **1**

A HÓNAP KÖLTŐJE **ÁGH ISTVÁN**

Ágh István: Csillagféléhő, Jósolat a kézen,

Zokogások, Kései hálaének,

Halvány jel arcodon, Testamentum **2–5**

Alföldy Jenő:

Ágh István új kötete alkalmából **5–6**

Czigány György: Jegyzet és vers Beethovenről **7**

Zrínyi-émlékév 2020, A költő és a hadvezér **8**

„Hic nobis vel vincendum... **8–10**

Kazinczy Ferenc: Zrínyi **11**

Szörényi László:

Zrínyi Miklós és Maffeo Barberini... **12–13**

Bognár Antal: A megénekelt Zrínyi **14**

Weltler Ildikó: A Szelejmán-titok **14–16**

Zágorec-Csuka Judit:

Csáktornyára vezető út **15**

Réfi Zsuzsanna:

Beszélgetés Berczelly Istvánnal **17–19**

50 éves az Adáshiba **20**

Vincze János:

Bódogék az okostelefonok idején **21**

Borbély László:

Páskándi Gézára emlékezve **22–23**

Simon Erika:

Találkozás Zsin Judit szobrászművésszel **24–25**

Földabrosz az OSZK-ban **26–27**

Józsa Ágnes: Mikulás Ferenc pályarajza **28–31**

Markó Iván különvéleménye **31**

Alföldy Jenő: Olvassuk újra!

Utassy József emlékezve **32–33**

Utassy József: Züg március, Akár a szarvasok,

Nyilatkozat, Látni akarom Istent,

Zengi és gyalazza Istent, Krisztushoz **32–34**

Szakonyi Károly:

Bertha Bulcsu szobra Balatonyörökön **34**

Bozók Ferenc: Sörözgető magyar költők **35**

Weltler Ildikó:

A Kertész Imre Intézet megnyitóján **36–37**

Sághy Ildikó:

Könyvünnep karanténban 2020 **38–42**

Szakonyi Károly: Utak a forradalomhoz **43**

Szuhaj Katalin – Verebes Edit: Őszi séta

a megújuló Szolnoki Művésztelepen **44–47**

Taxner-Tóth Ernő: Egy „békebeli” gróf,

Baththyány Tivadar **48–54**

Inkey Alice köszöntése: **56–57**

P. Maklári Éva: Illyés Gyula szülőházának

romjai előtt, Száz év magány **58**

Weltler Ildikó:

DNS-vizsgálat alatt a holt-tengeri tekercesek **58–59**

Udvarhelyi András:

S. Nagy János, a tudós és műgyűjtő **60–B/3**

A képzőművészet ünnepe Szolnokon – 2020 **B/4**

KÜLÖNSZÁM

Erdélyi utazás **Klotz Miklós** fényképeit követve **2**

Sághy Ildikó: „Örömmel taposom a földet...” **3**

Csécs Márton Lőrinc: Tündérekert és lakói **4–7**

Erdély, Csécs Márton Lőrinc unitárius lelkész

vallomása **8–11**

Weltler Ildikó:

Erdély és az unitárius vallás **12–14**

Weltler Ildikó:

Jókai és Bartók alakja az unitáriusok közt **14–15**

Erdélyi Magyar Televízió:

Torockói beszélgetés Klotz Miklóssal **16–19**

Klotz Miklós: Lexikon **21**

A Nagybányai Művésztelep tagjai közt **20–21**

Csécs Márton Lőrinc:

Enyedi György eszméje nyomán **22–23**

Tündérekert lakói **24**

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelenését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalmoszerű támogatással is. És a jövőben ezt (2017-től) adójuk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Adószámunk: 19677419-1-41 Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetésével mellét befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 2640 forintot, a szerkesztőségéből is folyamatosan megküldhetjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözlettel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

- Emberi Erőforrások Minisztériuma
- Nemzeti Kulturális Alap
- Pest Megyei Kormányhivatal
- Szerencsejáték Zrt.
- NMI Művelődési Intézet
- Nonprofit Közhasznú Kft.
- Magyar Építő Zrt.
- Körmeny Galéria
- Márkus Antikó Bt.

Számunkat a Szolnok Művésztelep 2020 kiállításának képeivel, Zsin Judit szobrászművész munkáival, Széles Judit textilképeivel, Szipál Márton portréfotóival, az Országos Széchényi Könyvtár archív képanyagával, a Kecskeméti Rajzfilmstúdió képanyagával, a Miniszterelnöki Kabinetiroda eseményfotóival, Klotz Miklós fotográfiáival, Inkey Alice film- és portréfotóival, Tóth László és Komlós Attila előadásfotóival, S. Nagy János műgyűjtő képeivel, valamint a Lyukasóra folyóirat archív fotó- és dokumentumanyagaival illusztráltuk.

SZERZŐINK

Alföldy Jenő, 1939
Ágh István, 1938
Bognár Antal, 1951
Borbély László, 1968
Bozók Ferenc, 1973

Czigány György, 1931
Csécs Márton Lőrinc, 1987
Józsa Ágnes, 1946
Kazinczy Ferenc, 1759–1831
Kurta Kinga, 1982
Markó Iván, 1947
Orbán Viktor, 1963

P. Maklári Éva, 1957
Réfi Zsuzsanna, 1974
Sághy Ildikó, 1941
Simon Erika, 1971
Szakonyi Károly, 1931
Szörényi László, 1943
Szuhaj Katalin, 1965

Taxner-Tóth Ernő, 1935
Udvarhelyi András, 1944
Utassy József, 1941–2010
Verebes Edit, 1967
Vincze János, 1947
Weltler Ildikó, 1970
Zágorec-Csuka Judit, 1968